

Rudolf Novotny

Etika zodpovednosti a holistická medicína

Ethics of responsibility and holistic medicine

Keywords: *ethics, bio-ethics, holistic medicine*

Relativistické politické modely svojou podstatou nemôžu naplniť nutný etický rozmer transmodernej spoločnosti. Ak má širšie vymedzená bioetika zodpovedať na tri základné otázky: akou osobou mám byť, aby som žil morálny život a robil dobré etické rozhodnutia, aké sú moje povinnosti a záväzky k iným ľuďom, ktorých životy môžu byť ovplyvnené mojím konaním, ako môžem ako člen spoločnosti prispieť k spoločnému dobru alebo verejnému záujmu? Potom by na tieto otázky mal dať odpoveď aj zodpovedný biopolitik.

Holistická čiže celostná medicína vníma osobnosť pacienta v biopsychosociospirituálnych dimenziách. Tento pohľad vyžaduje priaznivú celospoločenskú klímu a toleranciu. Čínska tradičná filozofia svojou zodpovednosťou k životu v kontexte minimalistického multikultúrneho étosu môže byť podnetným individuálnym metafyzickým posolstvom aj pre slovenského politika, voliča, zdravotníka, pacienta. Prírodne – dialektický svetonázor klasického čínskeho spoločenského vedomia hovorí o etických princípoch aj morálke pokornej podriadenosti človeka voči zákonom prírody aj univerza nebies ako život regulujúceho

makroorganizmu, ktorého je aj človek jeho vnútornou súčasťou. Ideály harmonickej súdržnosti a vzájomného uskromnenia zdôrazňujú ideál vyzdvihnutia celospoločenského záujmu pred záujmom jednotlivca [Čarnogurská, 2006: 92-97]. Systémový pohľad vidí svet na základe vzťahov a integrácie, previazanosť živých organizmov je nelineárna, preto živé organizmy pracujú v nerovnováhe s autoreguláciou. Táto charakteristika platí pre biopsyché ale aj pre sociokultúrnu rovinu. Holistický prístup ku zdraviu a liečeniu čerpá aj z tradičných kultúr, napr. z fenoménu šamanizmu. Východoázijský model zdravia spočíva v integrácii psychologických a sociálnych faktorov do systému zdravotnej starostlivosti, kalkuluje s modelom dynamickej rovnováhy. Budúci systém zdravotnej starostlivosti by mal spočívať na účinnom systéme preventívnej starostlivosti, s prijatím osobnej a spoločenskej zodpovednosti za zdravie. Zdravotná politika by mala pozostávať z legislatívy pre prevenciu zdravotných rizík a tiež zo sociálnej politiky. Hlbinná ekologická vnímavosť a vzdelanosť je predpokladom uplatnenia politického modelu na báze globálnej bioetiky.

Bioetika má za cieľovú úlohu predchádzať využívaniu takých metód, technológií a postupov, ktoré môžu zásadne ovplyvňovať život na Zemi vo všeobecných aj konkrétnych charakteristikách [Smolková, 2006: 23]. Koncept prirodzenej podstaty vecí v kontexte bioetickej problematiky vychádza z myšlienky, že nie je žiadúce ovplyvňovať proces vzniku života na základe potrieb alebo želaní iného človeka, či sa to týka jednotlivca alebo ľudstva ako celku. Cieľom je uchovanie evolučných charakteristík druhu homo sapiens i ostatných druhov na Zemi. Formovanie globálnej bioetiky vyžaduje hľadanie etického minima na základe identifikácie základných globálnych hodnôt v dvoch podobách – „občianskej“ a ekumenickej [Smolková, 2006: 32].

Biomedicínsky pojem zdravia je definovaný absenciou choroby. Z holistického pohľadu je telesná choroba iba jedným z mnohých prejavov nerovnováhy organizmu. Komplexný pohľad na zdravie by sa mal zaoberať rovnako zdravím človeka ako aj zdravím spoločnosti.

Moderné vedecké zdravotníctvo kladie prehnaný dôraz na redukcionistický prístup, t.j. prevádzanie lekárskeho zákroku za účelom opravy špecifického biologického mechanizmu v určitej časti tela. Liečba bude samozrejme vždy spočívať v určitej forme intervencie. Avšak nemusí mať neprimeranú a roztrieštenú formu, môže sa jednať o jemný zásah do organizmu, ktorý by ho určitým spôsobom stimuloval. Terapia tohto typu sa zakladá na názore, že pacient je človek sám za seba zodpovedný a kalkuluje so samoliečbou.

Ústrednou témou súčasnej kritiky zdravotníckych služieb je nápadný nepomer medzi nákladami a efektivitou modernej medicíny. Cieľom zdravotníckeho priemyslu je premeniť zdravotnícku starostlivosť na zbožie, ktoré je možné predávať spotrebiteľom podľa pravidiel voľného trhu. Tento súčasný vysoko centralizovaný a technicky náročný systém je ziskový iba pre medicínsky priemysel. Pre pacientov je nezdravý a drahý a nepodporuje zdravotnú starostlivosť v malých komunitách, kde je možná lepšia adaptácia na individuálne potreby a kde je možné klásť väčší dôraz na prevenciu a zdravotnú výchovu.

Biomedicínsky model zdravotníctva je všeobecne prijímaný verejnosťou ako ľudový model choroby s hlbokým prienikom do našej kultúry. V lekárskej profesii je tento model dogmou. K jeho prekonaniu bude potrebná kultúrna revolúcia s prijatím holistického a ekologického poňatia zdravia v teórii aj v praxi [Capra, 1982: 178].

Evolúcia spoločnosti je úzko spojená so zmenami hodnotového systému, ktorý je podstatou všetkých prejavov. Hodnoty, ktoré spoločnosť vyznáva, určujú jej svetový názor a podobu náboženských inštitúcií, jej vedecké iniciatívy a technológie, jej politické aj ekonomické usporiadanie. V okamžiku, keď spoločnosť ustanoví a kodifikuje kolektívny komplex hodnôt a cieľov, vytvára sa aj systém vnímania, prístupu k inováciám a k sociálnej adaptácii. So zmenami kultúrneho hodnotového systému, čo je často reakcia na výzvy prostredia, vznikajú nové modely kultúrneho vývoja. Systémová teória evolúcie hovorí o rozvoji evolúcie vzájomnou súhrou adaptácie a tvorenia. V rámci teórie systémov počíta s aktívnym

prostredím, ktoré je žijúce a schopné adaptácie a evolúcie. Charakteristika komplexného vzorca evolúcie zahŕňa progresívny rast komplexnosti, koordináciu a vzájomné závislosti aj integráciu jednotlivcov do viacúrovňových systémov a kontinulálne zjemňovanie určitých funkcií a vzorcov jednania. Dochádza k prechodu od rozmanitosti a chaosu k jedinečnosti a poriadku [Capra, 1982: 219].

História ľudstva poskytuje etické systémy kultúr zrastených s prírodou, ktoré proklamovali ako hlavnú povinnosť človeka voči životu na prvom mieste geotiku a v podriadení sa tomu aj bioetiku. Tento etický svetonázor bol spojený s etickými normami človeka hlavne voči Zemi. Z takýchto dávných geotických systémov sa do dnešnej doby zachovali texty klasického čínskeho etického systému a v ľudovej slovesnosti aj napríklad vierovyznanie starých Slovanov. Ľudstvo by si malo v tomto duchu definovať nielen bioetický systém pravidiel správania sa voči človeku a jeho vlastnému životu, ale zároveň aj geotický model maximálne zodpovedného správania sa voči Zemi a obidva tieto systémy rozumne synchronizovať [Čarnogurská, 2006: 92-97].

Štúdium tradičných medicínskych systémov poukazuje v prípade neliterárnych kultúr, že pôvod nemoci aj proces liečenia je spájaný so silami patriacimi spirituálnemu svetu. Fenomén šamanizmu väčšinou spája mystiku a medicínu. Charakteristikou šamanského poňatia choroby je viera, že ľudské bytosti sú integrálnou súčasťou systému, v ktorom panuje poriadok a že choroba je dôsledok akejsi disharmónie s kozmickým poriadkom. Šamani často interpretujú chorobu ako odplatu za nemorálne konanie. V súlade s tým šamanská liečba zdôrazňuje obnovenie harmónie a rovnováhy vzhľadom k prírode, v ľudských vzťahoch a vo vzťahoch k duchovnému svetu. Hlavným cieľom šamanských liečebných rituálov je znova začleniť pacientov stav do kozmického poriadku. Šamani poskytujú pacientom sociálny mýtus, ale ignorujú jeho osobné problémy a potreby.

Klasická čínska medicína má svoje korene v šamanských tradíciách a bola formovaná taoizmom aj konfucianizmom. V období okolo prvého storočia pred n.l. dochádza k synkréze taoizmu a konfucianizmu a vznikajú

texty fundamentálneho významu pre čínsku filozofiu. Sú to kapitoly Te súe – Veľké učenie a Čung jung – Vyváženosť a obyčajnosť. Veľké učenie podáva návod k ideálnemu sebazdokonaľovaniu. V ôsmych stupňoch: prvotným je priviesť do poriadku štát. K tomu je potrebné dať do poriadku pomery v rodine. K tomu je treba kultivovať vlastný život. Predtým je potrebné napraviť vlastnú myseľ. K tomu je treba vypestovať v sebe rýdzosť vôle. Za tým účelom je treba najprv rozšíriť svoje poznanie. A rozširovanie poznania spočíva v skúmaní vecí. Ak sú vecí skúmané, dosahuje sa rýdzosť vôle, potom je napravovaná myseľ, z čoho plynie, že individuálny život je kultivovaný, z toho vyplýva, že rodinné vzťahy sú správne usporiadané a to potom umožňuje priviesť do poriadku štát. Prvá kapitola Čung jungu hovorí: To, čo nebesia prikazujú človekovi, nazýva sa prirodzenosť. Sledovať svoju prirodzenosť nazýva sa TAO. Pestovať TAO sa nazýva vzdelaním. To čo je TAO (skutočne), nie je možné opustiť ani na chvíľu. Čo je možné opustiť, nie je žiadne TAO. Keď ešte nie je vzbudená radosť ani hnev, smútok ani veselosť nazýva sa to vyváženosť. Keď sú vzbudené, ale sú umiernené, nazývajú sa harmónia. To, čo je vyvážené, je veľkou podstatou Podnebesia. To, čo je harmonické, je všeobsiahlym TAO Podnebesia. Ak je dosiahnutá vyváženosť a harmónia, zaujímajú Nebesia aj Zem svoje pravé miesto a desať tisíc vecí a bytostí riadne prospieva. V kapitole XX. je veta: "Humánnosť to znamená byť človekom" je v čínštine obyčajné „Žen je žen“ pričom prvé žen je humánnosť a druhé žen odkazuje na človeka. Ide o dôležitú definíciu základného konfuciánskeho poňatia humánnosti, pretože v tomto období je humánnosť spojovaná len s človekom ako členom spoločnosti. V tejto kapitole sa dostávame aj k jednému z najústrednejších bodov Čung- jungu, totiž k rýdzosti (čcheng). Rýdzosť je pritom prehlásená za TAO nebies a usilovanie o ňu za TAO človeka. Toto stanovisko sa od doby Čung - jungu stalo priamo kvintesenciou celého konfuciánskeho učenia a životného postoja. Rýdzosť znamená úplnú oddanosť poctivosti a úprimnosti vo všetkých postojoch, vo všetkom jednaní. Je to najvyššia a všetko zahrňujúca vlastnosť TAO, univerza, aj vznešeného človeka, ktorý TAO nasleduje. Rýdzosť je najvyšší

morálny apel na človeka. Minimálne to znamená aspoň to aby som neospravedlňoval svoje neprimerané jednanie a chovanie pragmatickými vytáčkami a aby som si vždy vedel priznať, ako na tom v skutočnosti som morálne [Bondy, 1992: 119]. Špecifickými rysmi čínskej filozofie sú absencia náboženskej problematiky, hlboká tradícia dialektiky a racionálnosť [Bondy, 1992: 355]. Počas vlády dynastie Chan (206 pr.n.l.až 220 n.l.) sa čínska medicína sformovala ako systém ideí v klasických lekárskejších textoch. Ako v každej inej teoretickej náuke, ktorá vznikla v starovekej Číne, hrajú aj tu ústrednú úlohu pojmy jin a jang. Celý vesmír prírodný aj sociálny je v stave dynamickej rovnováhy a všetky jeho zložky oscilujú medzi dvomi archetypálnymi pólmi. Ľudský organizmus je mikrokozmos vesmíru, ktorého častiam sú priradené jinové alebo jangové vlastnosti a tak je pevne dané miesto každého jednotlivca vo veľkom kozmickom poriadku. Korelačný a dynamický spôsob myslenia tvorí základ pojmového systému čínskej medicíny. Čínska predstava o tele bola vždy prevažne funkčná a sústredovala sa skôr na vzťahy medzi jeho časťami než na anatomickú presnosť. Individuálne organizmy práve tak ako celý vesmír sa podľa starých Číňanov nachádzali v stave nepretržitých vzájomne závislých fluktuáciách, ktoré boli popisované ako tok čchi. Pojem čchi zahrňoval dynamickú koncepciu reality, bol označením pre životodarný dych či energiu oživujúcu kozmos. Kľúčovým pojmom čínskeho pohľadu na zdravie je rovnováha. Choroba je považovaná za zavinený príčinný model vedúci k disharmónii a k nerovnováhe. Nemoc je v priebehu života občas nevyhnutná a preto konečným cieľom lekára ani pacienta nie je dokonalé zdravie. Cieľom čínskej medicíny je skôr dosiahnutie najlepšie možnej adaptácie na okolie. Pri sledovaní tohto cieľa hrá pacient dôležitú a aktívnu úlohu. Podľa čínskeho názoru je jednotlivec zodpovedný za udržiavanie svojho zdravia a je do značnej miery zodpovedný aj za uzdravenie, ak sa organizmus vychýli z rovnováhy. Lekár sa na tomto procese zúčastňuje, ale hlavná zodpovednosť prislúcha pacientovi. Každý jedinec má povinnosť udržiavať svoje zdravie a to je možné dosiahnuť tak, že ľudia budú žiť podľa pravidiel spoločnosti

a starať sa o svoje telo. Tento systém medicíny kladie dôraz na prevenciu. V čínskej medicíne je ideálny lekár mudrcom, ktorý vie, ako všetky časti vesmíru spolupôsobia a preto každého pacienta lieči individuálne. Jeho diagnóza nekategorizuje pacienta podľa určitej choroby, ale čo najúplnejšie zaznamenáva celkový stav ducha a tela určitého jedinca aj jeho vzťah k prírodnému a sociálnemu prostrediu. Tradičná čínska medicína je dlhý proces, na ktorom sa musí pacient aktívne zúčastniť a prispieť dôležitými informáciami o svojom spôsobe života. Čínsky medicínsky systém je holistický v zmysle jednoty ľudského organizmu ako systému. V širšom zmysle slova je čínsky systém holistický iba teoreticky, pri liečbe sa neberie do úvahy jednota organizmu a prostredia. Nápadný rozdiel medzi východným a západným prístupom k zdraviu tkvie v tom, že vo východoázijskej spoločnosti sa všeobecne vysoko hodnotí subjektívne poznanie. Racionalizácia relativizuje ľudské hodnoty a ľudské skúsenosti, použitie intuície a subjektívnych poznatkov profesionálny prístup neuznáva. Bude potrebná integrácia psychologických a sociálnych merítok do univerzálneho systému zdravotnej starostlivosti v príslušnom kultúrnom kontexte. Ošetrovatel'stvo už dnes vo svojej praxi aplikuje holistický prístup a môže tým zaujať dôležité miesto v prestavbe súčasného zdravotníckeho systému obmedzeného biomedicínskym prístupom k liečbe chorôb.

Leiningerovej transkultúrny ošetrovatel'ský model [Nemčeková, Špirudová, 2007: 139-146] rozširuje ošetrovatel'ské teórie o dve teoretické konštrukcie, ktoré sa skoro nevyužívajú v klinickej praxi, a to o pojem kultúry a starostlivosti. Transkultúrna filozofia a gnozeologické zistenia ukázali, že starostlivosť o zdravých, chorých a umierajúcich je pevnou súčasťou hodnôt, viery, presvedčenia a životného štýlu jednotlivých kultúr a subkultúr a sú návodom na zdravotnícke rozhodovanie a aktivity. Metodické rozhodnutia týkajúce sa transkultúrnej starostlivosti musia obsahovať a akceptovať etické princípy a morálne hodnoty danej kultúry a základné ľudské práva. Je potrebné vyvarovať sa konaniu na báze etnocentrizmu a kultúrnej slepoty alebo produkcií kultúrnej bolesti.

Príkladom môže byť kultúrny šok pri hospitalizácii (v súčasnosti frekventne prítomnej) členov tzv. zraniteľných skupín obyvateľstva (subkultúry), najčastejšie ide o osoby sociálne alebo ekonomicky znevýhodnené alebo ohrozené (napr. azylanti, bezdomovci, nezamestnaní, príslušníci niektorých etnických skupín, zanedbaní, osamelo žijúci starší ľudia) [Glasa, 2009: 23].

Leiningerová rozlišuje pojem starostlivosť - care a ošetrovanie - caring. Starostlivosť vyjadruje abstraktné alebo konkrétne fenomény vzťahujúce sa na pomoc, podporu, získavanie skúseností alebo návykov so zreteľom na predpokladané potreby ako zlepšiť kondíciu pacienta alebo spôsob jeho života. Ošetrovanie odráža odporúčané akcie a aktivity zamerané na pomoc človeku, umožňujúce saturovať potreby pre zlepšenie spôsobu života alebo vyrovnanie sa s nespôsobilosťou alebo smrťou. Starostlivosť je tradičná - laická a ľudová. Profesionálna starostlivosť je inštitucionalizovaná a formálne štandardizovaná. Tradičný systém je holistický, opiera sa o praktické skúsenosti kultúry, vieru a svetonázor, využíva kultúrne úlohy praktika a tabu. Limituje používanie moderných techník. Profesionálny systém sa opiera o vedecké poznatky, využíva odosobnenú komunikáciu, je ekonomicky náročný [Nemčeková, Špirudová, 2007: 146-154].

Významný prínos Leiningerovej modelu je v akceptácii alternatívnej starostlivosti v závislosti na kultúrnom pozadí pacienta. Tento prístup zdôrazňuje potrebu poznania pacientovho vnímania zdravia a choroby a umožňuje poskytnutie dôstojnej voľby pre diagnostický, terapeutický a spirituálny postup zdravotníckych pracovníkov podľa individuálneho poznania a rozhodnutia pacienta. Poskytnutie alternatívy v procese liečby cez optiku kultúry a starostlivosti je princíp, ktorý by mal byť bezpodmienečne implementovaný do klinickej praxe zdravotníckych pracovníkov. Takto sa môže naplniť individuálny humanistický étos zdravotníka na báze teistickej, ale aj ateistickej etiky, t.j. realistickej etiky ľudského zmýšľania a činu [Küng, 2006: 178-181].

Frankl (1982, s. 202) zdôrazňuje v lekárskej starostlivosti povinnosť viesť chorého až k radikálnemu prežitku jeho zodpovednosti. Lekár nesmie snímať z chorého zodpovednosť, nechať ju zvaliť na seba, nesmie nikdy preberať rozhodnutie. Nemocný musí chápať svoju existenciu ako zodpovednosť. Keďže zodpovednosť je eticky neutrálny pojem, nehovorí o tom, pred čím a za čo má byť človek zodpovedný.

Max Weber [Machalová, 2008: 682] oddeľuje etiku zmýšľania a etiku zodpovednosti. Etika zmýšľania chápe normy a príkazy ako všeobecné povinnosti, ktorým sa človek musí podriaďovať bez ohľadu na to, k akým následkom povedú. Oproti tomu etika zodpovednosti núti aktéra konania zaujať stanovisko a zodpovedať sa za predvídateľné následky svojho konania. Človek riadiaci sa touto etikou si je plne vedomý možných následkov svojho konania, ktoré môžu byť kladné aj záporné. Význam Weberových názorov spočíva v odhalení súvislosti medzi určitými formami náboženskej viery a etikou povolania.

Küng [Plašienková, 2008: 710-711] deklaruje potrebu étosu pre celé ľudstvo, pri potrebe vytvorenia a zdôvodnenia jednotiacich spájajúcich etických noriem, hodnôt, ideálov a cieľov, t.j. je potrebné dosiahnuť minimálny základný transnacionálny a transkultúrny konsenzus. Kľúčovou stratégiou budúcnosti by podľa Künga mala byť globálna planetárna zodpovednosť každého človeka. Človek sa musí stať niečím viac ako je, musí sa stať ľudskejším. Je to zároveň prepojenie zodpovednosti za seba a zodpovedností za svet, ku ktorým patrí aj zodpovednosť za blížneho, za spoločnosť a za prírodu, čím sa človek rovnako potvrdzuje, sebauskutočňuje a určuje svoju identitu, ako sa aj vzťahuje k iným a preukazuje solidaritu. Tieto Küngove úvahy vedú k požiadavke etiky ako verejnej záležitosti prvoradého významu, podľa ktorej musí platiť, že etické konanie nemôže byť v súčasnej postmodernej dobe iba súkromnou záležitosťou, ale musí tvoriť rámec ľudského sociálneho konania. Extrapolácia takejto etiky aj do medzinárodnej sféry znamená hovoriť o záväznom a zjednocujúcom étose pre celé ľudstvo, teda o svetovom étose.

Prehlásenie k svetovému étosu [Küng, Kuschel, 1993: 19-20] medzi štyrmi nezrušiteľnými prikázaniami ako prvé prikázanie uvádza záväzok ku kultúre bez násilia a ku kultúre úcty ku všetkému živému. Cena ľudskej bytosti je nekonečná a je potrebné ju bezpodmienečne chrániť. Taktiež aj životy zvierat a rastlín, ktoré spolu s nami obývajú túto planétu, si zaslúžia ochranu, šetrnosť a starostlivosť. Ako ľudia máme zvláštnu zodpovednosť za planétu Zem a kozmos, všetci sme v tomto vesmíre navzájom prepojení a závislí jedni na druhých. Platí teda, že nie je možné propagovať vládu človeka nad prírodou a vesmírom, ale je s nimi treba pestovať spoločenstvo.

Hlbinná ekológia hovorí o potrebe spirituality ekologického vedomia v zmysle idey individuálneho bytia, ktoré je spojené s kozmom, na základe povedomia ako súčasť nášho kultúrneho dedičstva [Capra, 1982: 456].

Holistická zdravotná starostlivosť sa bude zakladať na dynamickej rovnováhe jedincov, rodín a širších sociálnych skupín v spoločnosti ľudí, ktorí s pomocou terapeutov prevezmú zodpovednosť za svoje osobné a sociálne zdravie. Ak je pre budúci systém holistickej zdravotnej starostlivosti rozhodujúce prijatie osobnej zodpovednosti, bude musieť byť individuálna zodpovednosť sprevádzaná aj zodpovednosťou spoločnosti so zodpovedajúcimi sociálnymi opatreniami. Sociálna zdravotná starostlivosť je vhodný termín pre politickú a verejnú činnosť venovanú udržiavaniu a upevňovaniu zdravia. Zdravotná politika by mala pozostávať z legislatívy pre prevenciu zdravotných rizík a tiež zo sociálnej politiky, ktorá bude schopná uspokojiť základné ľudské potreby.

Cieľom a kritériom politiky musí byť, vzhľadom k nekonečne vzrastajúcej zodpovednosti, od génovej technológie až po atómovú energiu, človek, človek, ktorý musí byť ľudskejší i vo vzťahoch medzi štátmi a národmi a tiež k prírode. Politika je podstatným prostriedkom pre to, aby sa lepšie využíval ľudský potenciál, ktorý je bohato k dispozícii, tiež pre pokiaľ je to možné, humánne na nedotknuté životné prostredie [Küng, 1997: 95].

Biopolitika v dimenziách bioetiky bude mať za úlohu ponúknuť celosvetový rozumný systém celospoločenského spojenia sa v dimenziách záchrany ľudstva pred zánikom na Zemi. Bude potrebné vytvárať a naplniť nadnárodné projekty na odstránenie deštruktívneho správania sa ľudí.

Summary

The relativistic models of the political nature cannot fulfil the indispensable criteria of the ethical dimension of the trans-modern era. If we need a wider definition of bio-ethics we have to answer three basic questions and such people need to live a moral life and make good ethical decisions. What are my obligations concerning recruitment of different people whose life can depend on my actions? How can I contribute to serve common good for the good public interest as the member of society? Then they will have to answer the questions and be responsible for bio-policy. Bio-policy in the bio-ethic dimensions will have to offer the global society of the all-European system of the rational connection to save the mankind from extinction on Earth. You will have to create and carry out supranational projects to eliminate people's destructive behaviours.

Relativistic political models are not able to fulfil the necessary ethical dimension of the transmodern society by their fundamentals. If more widely defined bioethics has to answer three basic questions: What personality should I be to live a moral life and take good ethical decisions?; What are my obligations and duties towards other people whose lives can be influenced by my activity?; How can I, as a member of the society, contribute to a common wealth or common interest? Then these questions should be answered also by a responsible biopolitician.

Holistic or whole person medicine perceives a personality of a patient within bio-psycho-socio-spiritual dimensions. This view requires a favourable all-society climate and tolerance. Chinese traditional philosophy with its responsibility for life in the context of minimalist multicultural ethos may be incentive individual metaphysical heritage also for a Slovak politician, voter, health worker, and patient. The naturo-dialectical philosophy of life of the

classical Chinese social conscience speaks about ethical principles and morality of meek obedience of a man towards the laws of nature and the universe of heaven as about a life regulating macroorganism, an internal part of which a man is, too. The ideals of harmonious unity and mutual modesty emphasise the ideal of accentuation of all-society interests over the interests of an individual. The systemic view perceives the world on the base of relationships and integration, the cohesion of live organisms is non-linear, therefore the live organisms work in unbalance with autoregulation. This characteristic applies to biopsyché as well as to a socio-cultural level. The holistic approach to health and healing draws on traditional cultures, e.g. on the phenomenon of medicine-men practice. The East Asian model of health consists in the integration of the psychological and social factors into the system of health care, it calculates for the model of the dynamic balance. The future system of health care should consist in an effective system of preventive health care adopting a personal and social responsibility for health. The health care policy should include the legislation for prevention of health risks and also the social policy. A profound ecological perceptivity, observation and education are the preconditions for the application of the political model on the base of the global biopolitics.

- [1] Bondy, E. 1993. *Čínská filosofie. Poznámky k dějinám filosofie 2*. Translation Martin Hála, Sdružení na podporu a vydávání časopisu v edici Vokno, Praha.
- [2] Capra, F. 1982. *Bod obratu*. Translation Miroslav Štýs, Dharma Gaia a Maťa, Praha.
- [3] Čarnogurská, M. a kol. 2006. *Funkcia človeka v živom organizme Zeme a z toho vyplývajúce etické záväzky voči udržaniu života ľudstva na nej, v inšpirácii klasickou čínskou prírodnou filozofiou*, in: Gluchman, V. (2009): *Metodologické a metodické otázky bioetiky súčasnosti*. Prešov, FF PU v Prešove.
- [4] Frankl, V., E. 1982. *Lékařská péče o duši*. Translation Vladimír Jochmann, Cesta Brno.
- [5] Glasa, J. 2009. *Stručný prehľad biomedicínskej etiky pre pracovníkov vo verejnom zdravotníctve*. In: *Medicínska etika a bioetika*.

-
- [6] Kung, H. 2006. *Večný život ?* Translation Aleš Urválek, Vyšehrad.
- [7] Kung, H. 1997. *Světový étos pro politiku a hospodářství*. Translation Karel Floss, Břetislav Horyna, Vyšehrad.
- [8] Kung, H., Kuschel K., J. 1993. *Prohlášení k světovému étosu*. Translation Klára Osolsobě, CDK, Brno.
- [9] Machalová, T. 2008. *Etika zodpovednosti, Max Weber*. In: Remišová, A. a kol. (2008). *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava: Kalligram.
- [10] Nemčeková, M., Špirudová, L. 2007. *Leiningerovej teória kultúrnej zhodnej a rozdielnej starostlivosti založená na rôznorodosti a univerzálnosti*. In: Žiaková a kol. *Ošetrovateľské konceptuálne modely*. Martin, Osveta.
- [11] Plašienková, Z. 2008. *Etika zodpovednosti, Hans Kung*. In: Remišová, A. a kol. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava: Kalligram.
- [12] Smolková, E. 2006. *Súčasná Bioetika a jej problémy*. In: Gluchman, V. (2009): *Metodologické a metodické otázky bioetiky súčasnosti*. Prešov, FF PU v Prešove.